

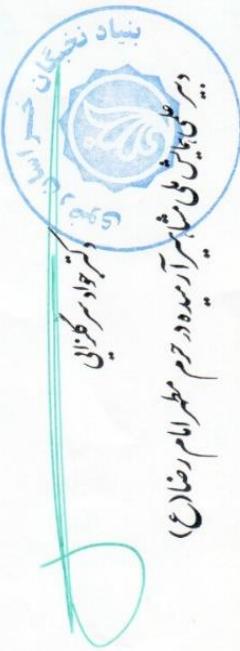
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تاریخ: ۸۲/۱/۵
شماره: ۸۷۴۵/۳/۱

مذکور کو اسی می ثبود تا ب آفغانستان مدد علیرضا گفت، محمود ناق و دو

مکالمہ خود ریاضی علوم انسانیات

دیماش می شهر از مرده درم معلم نام رفانه کرد تاریخ ۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۳ و محل انجگاه فودی شهد کرزا کرد به صورت پوسکار از نموده است.

همایش ملی مشاهیر آرمیده در حرم مطهر امام رضا (ع) حکیم عمادالدین محمود بن مسعود بن محمد شیرازی؛ پزشک و آسیب شناس اجتماعی دوران صفوی

سید علیرضا گلشنی الف، محمود خالق وردی ب

(الف) دانشجوی دکترای تاریخ ایران اسلامی، گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران / مرکز تحقیقات طب سنتی و تاریخ طب دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول: Email: golshani_22@yahoo.com)

چکیده:

یکی از مشاهیر آرمیده در دارالشفاء حرم مطهر رضوی که از چهره های برجسته تاریخ پزشکی ایران در دوره صفوی: «حکیم عمادالدین محمود بن مسعود بن محمد شیرازی» (۹۲۱-۹۰۴ق) است. دوران صفوی را باید دوران برای امنیت و آرامش برای جامعه ایرانی دانست. این دوره برای بسیاری از صاحبان ذوق و استعداد فرستاد مناسی بود که توانایی های خود را به کار گرفته و گامی در جهت پیشرفت علم برداشتند. که در سایه امنیت موجود در این عصر به موقعیت هایی در علم پزشکی نایل گردید. حکیم عمادالدین نیز که چندی به خدمت شاه تمیاسب صفوی (حکم ۹۸۴-۹۲۹ق) درآمده بود تواست سپریستی دارالشفای حرم رضوی در مشهد را به دست آورده و نیز با سفر به هند و کسب تجربیات فراوان رسالت و تالیفاتی بازیش در حوزه های علم پزشکی به یادگار گذاشت. همچنین از وی فرزندان و شاگردان بسیاری در ایران و هند به یادگار مانده بود که تواستند راه و رسم علمی وی را برای اعصار بعد ادامه دهند. این نوشتار به بررسی زندگانی یکی از بزرگترین پزشکان قرون جدید و نخستین پیش فراول آسیب شناس اجتماعی در جهان یعنی حکیم عمادالدین محمود شیرازی دارد.

وازگان کلیدی:

حکیم عمادالدین محمود شیرازی، صفویه، دارالشفای مشهدالرضا، هند، شیراز.

مقدمه:

دوران طلایی حکومت صفویه در ایران، با تحولات علمی شگرفی همراه بوده است. هنر و معماری به اوج شکوفایی خود رسید، در سایه امنیت گام های بلندی به لحاظ اقتصادی برداشته شد. با این حال اوضاع پیشرفت علوم تجربی به ویژه پزشکی به شوهد دیگری بود. اگر چه پزشکی ترقی کرد اما نسبت به دوره های پیشین اغخارات کمری به دست آورد؛ این سخن بدان مفهوم نیست هیچ گام مثبتی در مسیر پیشرفت علم و ایجاد نظم و نظارت بر امور درمانی برداشته نشد، بلکه می توان در مقایسه با دوره های بعد این عصر را عصر رونق پیشتر در حوزه علوم پزشکی دانست. در اوایل این دوره پزشکان نامداری ظهور کردند و همچنین اقدامات اصلاحی درخصوص مسائل پزشکی، در شهر قزوین و سپس اصفهان به انجام رسید. سعی این نوشتار آن است که علاوه بر موضوعات یاد شده به بررسی تحولات معاصر این حکیم گرانقدر در دوره صفوی پرداخته، نیز انگیزه و علت نگارش دو اثر بزرگ وی (که به خاطر دو مفصل اجتماعی بیماری اعتیاد و بیماری مقاربی سیقلیس آتشک) تأثیت شده است، را مورد پژوهش و تحلیل قرار دهد.

حکیم عمادالدین محمود بن مسعود بن طبیب شیرازی:

مصطفی بن مسعود بن طبیب شیرازی مشهور به عmad طبیب در سال ۱۵۱۵ میلادی مصادف با ۹۲۱ هجری قمری، در شیراز متولد شد. دوران زندگی وی با اواخر حکومت شاه تمیاسب (م ۹۸۴) و شاه عباس کیمی قریب شده است، الله تعالیٰ تاریخ تولّم، زندگی و وفات او می توان از تأییفات خود وی یا از مؤلفات دیگران کمک گرفت. وی پزشکی را در آغاز جوانی نزد پدر آموخت و سپس به خدمت امیر عبدالله خان استاجلو رفت. بنابر علّتی اعتیاب و اعتماد خان مستبد استاجلو بر عmadالدین باقی نماند و او را به خاطر تقصیری بسیار معمولی، به مدت یک شب، در استخری بسیار سرد نگه داشت و عmadالدین با خودن مقبار زیادی افیون (تریاک) توانست جان خود را حفظ کند. پس از این اتفاق عmadالدین به رعشة و اعتیاد دچار شد و در بی شناخت این بیماری اجتماعی، موفق به تأثیف نخستین اثر تأثیفی در این زمانه تحت عنوان «رساله افیونیه» گشت. عmadالدین در این رساله درباره ای ماهیت، طبیعت، خواص و فواید و مضرات افیون بحث کرد. پس از آن به خدمت شاه تمیاسب صفوی درآمد و کتابی در زمینه ای داروها و ترکیبات دارویی به زبان عربی با عنوان «المرکبات الشاهیه» (ترکیبات شاهیه) که دارای یک مقدمه، ۲۵ باب و خاتمه، و مشتمل بر ۱۰۸ برگ است را به نام این شاه صفوی نگاشت. هنگامی که شاه طهماسب بر کیاست و دانش عmadالدین واقف شد، مسکوکیت شفاخانه و بیمارستان حرم مطهر حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام در مشهد را به داد که؛ هف این دارالشفا فراهم آوردن تسهیلات درمانی برای زائران آن حضرت بوده است. در آنجا بنا بر گفته خود وی، اوقات فراغتی حاصل شد و با وجود کمبود متابع، کتابی درباره ای آتشک به رشته ای تحریر درآورد.

البته در مورد سفر عmadالدین به هند که آیا قبل از نگارش رساله آتشک بوده یا بعد از آن، نمی توان اظهار نظر قطعی نمود، اما ماجراه سفر این حکیم در دوره صفویه نموده است. زیرا در مقدمه ای کتاب «طریق خوردن چوب چینی و فواید آن» که به فارسی نگارش نموده، این نکته که گویا بیست سال در هند به سر برده را آورده است. از آثار پزشکی و داروشناسی وی می توان به موارد زیر اشاره نمود:

«رساله پادرزه یا تریاق فاروق» (رساله در باب سmom) به زبان فارسی که داروی معروف زمان مصنف نمود و درباره ای ترکیب استعمال و طریقه ای مخصوص خود را را بنابر تجربیات شخصی خود بیان کرد. این رساله را می توان اینین رساله به ذکر این نکته پرداخته که چوب چینی علاوه بر مفید بودن در ترک اعتیاد به تریاک و درمان امراض دیگر، داروی مخصوص برای اتشک نیز بوده است. «رساله ی جدری» و «رساله در باب قلع اثار» به فارسی؛ که در آن ماهیت دارو و اختلافات درباره ای شناخت و نیز در مورد طریقه ای استعمال آن، به بحث تدقیقی پرداخته شده است. «رساله ی امراض علایم و نشانه های آبله می پردازد. «رساله ی اطبایل» به فارسی؛ که به موضوع آبله و معوکر کدن علایم و کوکدان می پردازد. «رساله ی امراض صیبان» به فارسی؛ که به موضوع امراض اطفال و کوکدان می پردازد. «رساله ی اوزان و مکایل» به فارسی؛ که به بروز اوزان و مکایل مختلف و هموزن اوزان داروها می پردازد. «رساله ی مجرمات عmadالدین» به فارسی؛ که ملکه که مولف بود که مولود شیرازی، از روی کتاب معلوم می شود که او شاگرد عmadالدین بوده و حکمی هند، این سینا و اطبای دیگر آن را به دست آورده و تحریرهای شخصی او مؤثر بودن آن نسخه را تأیید نموده است. اما اثر دیگر که در زمینه پزشکی نیست و در مورد سنگهای معدنی است، «رساله یاقوتی» به فارسی است که این رساله مختص تریست در بیان خواص و ترکیباتی گوهر یاقوت می باشد.

منابع:

- سیریل الگود، تاریخ پزشکی ایران و سرزمین های خلافت شرقی، ترجمه باهر فرقانی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۱.
- سیریل الگود، طب در دوره صفویه، ترجمه محسن جاویدان، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۵۷.
- ذیجع... صفا، تاریخ ادبیات در ایران، جلد ۵، تهران: فردوس، ۱۳۵۶.
- اسکندر پیک ترکمان، تاریخ عالم آرای عباسی، جلد اول، با اهتمام و تنظیم ابرج افشار، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۲.

محمدیوسف واله اصفهانی قزوینی، خلدبرین: (تاریخ تیموریان و ترکمانان)، به کوشش میرهاشم محدث، تهران: دکtor محمود افشار، ۱۳۷۱.

عبدالحسین زنوزی تبریزی، مطرح لانتظار: فی تراجم اطباء لاصغار و فلاسفه لاصغار، به کوشش میرهاشم محدث، با پیاجه محمود عباسی، تهران: موسسه فرهنگی حقوقی سینا، ۱۳۸۲.

Elgood's. A Medical History of Persia. Cambridge. 1951. [in English]
Zol-alrhman HS. Emad-al-din Mahmoud Shirazi And Works. Translated by Abbas SH. India.

اواعض اجتماعی قرن دهم با روی کار آمدن صفویه و قدرت-گیری شاه طهماسب به انسجام و در دوره شاه عباس کبیر به اوج کمال رسید و ایران به نوعی دارای ثبات سیاسی گشت. یکی از پزشکان که در این دوره با فrag بال توانست آثاری را به نگارش آثاری با عنوانین «رساله افیونیه» و «رساله آتشک» به نیکویی به حکم و دستور شاه طهماسب مسئولیت اداره ی تتها بیمارستان موجود در ایران آن زمان را در مشهد رضوی بر عهده گرفته بود، به نگارش آثاری با عنوانین «رساله افیونیه» و «رساله آتشک» به نیکویی به بازگو نمودن وضعیت اجتماعی دوران صفوی و شیوه دو بیماری اجتماعی اعتیاد به تریاک و مقاربی سیفلیس پرداخت. این حکیم فرزانه وفاتش در آستان مقدس رضوی مشهد قرار گرفته است.

نتیجه گیری: